

**VÁLOGATÁS POLÁNYI MIHÁLY MAGYAR NYELVEN
MEGJELENT TÁRSADALOMELMÉLETI IRÁSAIBÓL**

A BÉKESZERZŐKHÖZ

(Nézetek az európai háború és béke feltételeiről)

Mikor lesz vége?

Immár hónapok hosszú sora óta küzd világszerte kiváló férfiaknak egész serege, hogy utat törjön a békének és kiragadjon minket, Európa népeit a rombolásból, melybe naponta mélyebben belesodortatunk. Eleinte legtöbbször azt hittük, hogy a népek első szabad megnyilatkozása, a béke eszméjének első felszabadulása ellenállhatatlan gyorsasággal fog véget vetni a háborúnak. Ehelyett mily keserű aggodalmak közt látjuk ma nap-nap után hatalmasabbnak a béke akadályait, kilátástalanabbnak a béke küldötteinek munkáját. És kifakadunk: Helyesen fogják-e fel küldötteink feladatukat? A béke igazi szelleme él-e ezekben a férfiakban? Egy eljövendő új kor látomása megnyílt-e szemeiknek?

Mindegyik kérdés nyomán új kétség fakad. Miről tárgyaltak eddig főképpen? Először különböző békefeltételekről: Elzászról, Trentinoról, Belgium és Szerbia kártalanításáról, azután még a döntőbíráóságokról és a fegyverkezések korlátozásáról.

Ez a sorrend is jelzi már e tárgyalások szerencsétlen, meddő szellemét!

Minden népek küldötteinek először is egy megdönthetetlen nemzetközi jogrend intézményes alapjaiban kellene megállapodniok, akkor azután az államok méltóságát és integritását érintő kérdések önként elintéződnének, ellenben, ha egyszer belemennek a háborús vitákba a háborús szellemben, akkor a nemzetközi béke szilárd alapjainak megteremtésére képtelenek lesznek: ezek nélkül pedig, amint azt már a kormányok is kijelentették, talán rövid fegyverszünet lehetséges, béke azonban, amely békességet, Európa felvirágzását jelentse, nem jöhet létre.

Mert aki a béke feltételeit megszabja, az megszabja a háború feltételeit is. A különböző békemegbeszélések első ténye tehát, így értelmezve, nem más, mint annak deklarációja, hogy Trentino hovatartozása, Elzász kérdése, néhány millió kártalanítása alapos és igazságos ok a világháború felidézésére. Így deklaráció szellemében azonban Európa jövő békessége meg nem alapozható, s amíg ily szellem él bennünk, addig a háború is tart tovább.

Végzetes hiba, ha a béke előkészítői abban látják a feladatukat, hogy mint afféle fiókdiplomaták, az európai államok szuverenitásán kölcsönösen ejtett sebeket igyekezzenek begyógyítani: ezzel csak elismerik azt, amivel meg kell küzdeniök: Mert mindaddig, amíg az európai államok szuverenitása mai korlátlanóságában fennáll, ez a háború folyik tovább. Béke pedig akkor lesz - és csakis akkor -, ha mi, Európa népei átértéztük az európai államok benső együttműködésének és szoros jogrendjének eszméjét és ezáltal az államok hatalmi vitái tárgyalanokká váltak számunkra.

Ezen álláspont kifejtése legyen a következőkben feladatom.

A háború okai.

Vizsgáljuk először az európai államok mai korlátlan szuverenitásának mibenlétét és hatásait:

Európa területe hat nagy állam közt oszlik meg, melynek mindegyike 6-10 milliós hadsereg kiállítására kész. Minden állam népe többre tartja saját állama nagyságát és gazdagságát, mint bármely más államét, és ha idegen állam ezt a nagyságot és gazdagságot csorbítani akarja, akkor minden állam népe kész egész seregét harcba küldeni a fenyegető szomszéd ellen. Az államoknak tehát, mint versenytársaknak, állandó készenlétben kell lenniök, úgy a védelemre, mint arra is, hogy területüket esetleg meg tudják nagyobbítani hirtelen rajtaütéssel. Ugyanezért szükséges, hogy az államok erejüket, terveiket, szövetségeseiket mély titokban tartsák egymás előtt s ezzel velejár, hogy ez a titkos hatalom lehetőleg 2-3 ember kezében legyen.

A beláthatatlan pusztításnak így kialakult hat titkos európai központja persze kölcsönös félelemben és bizonytalanságban kellett, hogy tartsa Európa népeit. Egy automobilokban gazdag sereg néhány nap alatt eláraszthatja a szomszédos ország nagy részét. Meg kellett tehát előzni a készülődést gyorsabb készüléssel, a támadást gyorsabb támadással: ez elől egyik hatalom sem térhetett ki. - Ez a háború keletkezésének rövid sémája.

Es mért épp most indult meg ez a háború s nem előbb vagy utóbb?

Mert az európai államok egymásra való veszélyessége éppen az utóbbi évtizedekben rohamosan fokozódott, és pedig a vasút-, automobil- és tüzérségi technika fejlődése folytán. Ez hozta az európai államokat végül is abba a helyzetbe, hogy könnyelműség vádjá nélkül nem tehettek egyebet, mint hogy az ellenséges támadás megelőzésére betörjenek szomszédaik területére.

Félreértések elkerülése [végett] még bővebben is ki kell ezt fejtenem. Nem azt állítom tehát, hogy két szuverén állam létezése a földgömbön szükségképpen örökös háborút jelent kettőjük között! Bizonyos ugyan, hogy két állam között mindig meglesz a jogos bizalmatlanság, mely a háború csíráját táplálja, de ha a két fél egymásra hirtelen veszélyt zúdítani nem igen képes, ha hetekig vagy hónapokig tart, míg seregeiket egymás ellen harcra küldhetik, akkor nem lehet arról komolyabb szó, hogy az ellenséges betörés megelőzése kötelességévé teszi az állam vezetőinek a másik fél megrohanását. Ha mégis kitör a háború, akkor a bizalmatlanság itt csak egy jelentéktelen ok a sok közül, az igazi okok valamelyes anyagi vagy erkölcsi ambíciók lesznek, melyek a háborús vállalkozásban keresnek megvalósulást.

Ezzel szemben az európai nagyhatalmak egymásra való veszélyességük mai hallatlan fokozódása folytán épp az ellenkező végleletet jelentik. Itt kellett, hogy a kölcsönös és jogosult óvintézkedések a hatások és ellenhatások gyorsan fokozódó sorozatában a hadüzenetben csattanjanak ki. Ebben a helyzetben a háborúnak sokat emlegetett okait, a háborús anyagi és erkölcsi ambíciókat kell másodrendű jelentőségűeknek tekinteni, melyek csak az utolsó lökést adták meg egy olyan egyensúlynak, melyet csak meglódtítani lehet, hogy felboruljon.

Minden nappal erősödik mindenkiben az érzés, hogy a világháború valami egész sajátos jelentőségű, végzetserű katasztrófa, mely lényegében különbözik a múlt minden háborús vállalkozásától. Nos hát - ez az a jelentős sajátosság: a világháború lényegében és elsősorban nem háborús vállalkozások összessége (mint azt talán eleinte hittük), hanem lényegében nem más, mint az európai államok szuverénitási elvének, veszélyességük mai foka mellett, egyedül megfelelő stabilis állapot.

Ha ez az állítás egy pillanatra talán paradoxonnak tűnne, akkor csak emlékezzünk vissza, hogy a világháború első ténye valóban egy hatalmas és villámsebes betörés volt ezernyi automobilon, melyről még a német birodalmi gyűlés is csak úgy értesült, mikor a kancellár

bejelentette, hogy „csapataink ma éjjel átlépték Belgium határát”. A csataterv nyilván egy ellenállhatatlan roham volt Párisig, ami 10 nap alatt eldöntötte volna a háborút. És bizonyos, hogy ez a roham csak egy egészen hasonló ellenséges rajtaütésnek akart elébe vágni, vagyis az oroszok keletporoszországi betörésének, mely csakugyan könnyen végzetessé válhatott volna a németekre.

De hogy ez a német csapás nem volt más, mint a jogosult védekező és megelőző mozdulatok sorának utolsó ríposztja, az világosan kitűnik, ha csak egy percre türelmesen és szokott bizalmatlanságunk félretevésével meghallgatjuk a nagyhatalmak saját előadását. Mindegyik azt mondja, hogy „nem ő kezdte” és világosan bizonyítja, hogy a másik fél már előbb tett intézkedéseket, melyek őt kényszerhelyzetbe hozták. És ebből nem az következik, hogy egyik vagy másik, vagy mindkét fél hazudik. A tények, melyeket említenek, kétségen felül állnak, - a helyes következtetés az, hogy mind a két félnek igaza van. Való, hogy Németország nem várhatott, mert Oroszország mozgósított, hogy Oroszország mozgósított, mert Ausztria mozgósított, hogy Ausztria nem várhatott, mert Szerbia megsértette és a tekintélye kockán forgott. Persze ezzel nem az van mondva, hogy a világháború „kielégítő oka” Princip volt, hanem éppen ellenkezőleg, arra mutat rá, hogy akármerre is követjük a kölcsönös megriadások sorát, melyek végül a háborúban sülték ki, az okok sorozata mindenütt mind apróbb és apróbb eseményekhez vezet, amelyek semmi esetre sem tekinthetők a tényleg maguk után vont események „kielégítő okainak” és hogy éppen ezért a kielégítő ok maga az az állapot, melyben apró események lavinaszerűen növekvő bizalmatlansági járványokat válthatnak ki. Ez az állapot pedig, mint mondtam, az európai államoknak az a hatalma, hogy pusztító erejüket bármely pillanatban képesek szomszédaikra rávetni, amely hatalom pedig logikai következménye a korlátlan szuverenitás eszméjének, vagyis annak, hogy minden állam népe úgy érzi, hogy saját államának nagysága és gazdagsága sokkal fontosabb ránézve, mint minden más államé.

Kinek a bűne a háború?

A békemegbeszélések megkezdését megnehezíti az, hogy az ellenséges felek (különösen az antante részéről) legelőször is azt akarják tisztázni, hogy „kinek bűne a háború?” Ebben a kérdésben meg nem egyezhetnek, mert mindkét fél kötve van a háború elején követett politikája által, és ezért mindegyik fél a másikat vádolja. Pedig nem több joggal látszik egyik állam a másikat a háborúért okolni, mint amennyivel egy összedőlt ház romjai közt egyik téglá a másikat vádolná az összeomlásért.

Abban igazuk van - úgy vélem - a béke küldötteinek, ha munkájukat a háború okainak kutatásával akarják megkezdeni. Mert a háború kitörésének okai nem szűntek meg ma sem és miattuk tart a háború ma is tovább: a háborúnak tehát csak ezen okok megsemmisítésével lehet véget vetni. Ne ragaszkodjanak tehát a béke politikusai a háború elején tett vallomásaikhoz. Mikor a világ kifordul sarkaiból és az emberiség egy ismeretlen új korszakba rohan, ne keressék a politikai következetesség formuláit. Akkor meg fognak szabadulni azon nevetséges kényszerképzettől, hogy valamely egyes állam okozta ezt a szerencsétlenséget. A katasztrófa oka Európa elavult szervezete: hat korlátlan szabadságú nagyhatalom fennállása szűk területen. A háború bűnösei pedig mi vagyunk, Európa népei, e hat állam eszméjének hordozói.

Ki felelős a háború folytatásáért?

Amíg az európai nagyhatalmak kölcsönösen le nem mondanak hatalmuk szabad gyakorlásáról, addig minden őszinte béketörekvésünk hiábavaló. Mert a béke, melyet ma köthetnénk, lényegében csak a háború előtti állapotot állíthatná helyre, vagyis azt a helyzetet, melynek terhei és veszélyei a háborúba kergettek bennünket.

Ezen helyzet terhei és veszélyei azóta csak súlyosabbak lettek: az európai hatalmak még veszélyesebbek lettek egymásra, hadiszergyártásuk, tüzéségük, kiképzett légénységük megsokszorozódott. Jobban félnek egymástól és százszor több okuk van erre, mint a háború előtt volt. Így alapon nem lehet békét kötni, legfeljebb talán rövid lélegzetvételre szétválhatnak a küzdők, hogy új irammal mehessenek azután egymásnak.

És ezzel ne vessék szemre, hogy az államok tanultak a mostani kárukon, hogy nehezebben fogják magukat most háborúra szánni. Láttuk-e, hogy a semlegesek tanultak a mi kárukon? Nem avatkozott-e be egyik a másik után? És ezen nincs is mit csodálkozni: - az állam, a „népgép”, nem okulhat, mert csak azon egyfélekép tud működni, ahogy azt szerkezete megköveteli.

Európa népeinek helyzete a háború előtt olyan volt, mint egy hegymászóé, aki [a] szakadék befagyott párkányára került. Minden mozdulatnál, mellyel menekülni próbál kétségbeesett helyzetéből, lejjebb csúszik a lejtőn. Mit tegyen? Ott szenvedjen ki mozdulatlanul? Nem, inkább egy végsőt próbál [tenni]. És lezuhan...

De tegyük fel, hogy a szerencsétlen mászó Isten csodájából fennakadt a szakadék falán és sikerül neki visszakuszni a meredek párkányra, más szóval, hogy Európának sikerül békét kötni a status quo alapján. Megtanult most a mi emberünk nyugodtan ülni a jeges lejtőn? Okosabban fog most viselkedni? Újra csak vergődni fog, újra csak lezuhan.

Mért akarjátok hát béke politikusai, Európa vezetői, hogy visszakapaszkodjunk a szakadék oldalán, melybe zuhantunk, fel, a végzetes párkányra vissza? Oda vezessetek, hol íme ösvény visz ki a mélyből, ki a termőföldek síkjára.

Az állam - vallásos eszme.

Sok kritikai szempont közül, mely felfogással szemben felmerülhet, csak egy fontosabbat akarok itt röviden tisztázni. Arra a pontra kell visszatérnem, ahol a háborút oknyomozó közkeletű gondolatmenet elágazik az enyémtől. - Ez a pont ott van, ahol a hivatalos nyilatkozatok okfejtését követve, végre is Princip golyójára vagy Tankosics őrnagy útlevelére, vagy valamely más aránylag végtelenül jelentéktelen eseményre bukkanva, érezzük, hogy zsákutcába jutottunk. Ezen a ponton a nagy közvélemény (mely mindig szkeptikus és ellenzéki és sohasem akarja a kormányoknak elhinni, hogy olyan ostobák, amilyeneknek mondják magukat) így okoskodik tovább: minthogy ilyen apróság miatt nem dönthették a világot katasztrófába, tehát a kormányok hivatalos nyilatkozatai hazudnak és az igazi ok anyagi és erkölcsi aspirációk, Elzász! Berlin - Bagdad! A délszláv kérdés! Piacok! Irredentizmus, a keleti kérdés! Szóval az a száz jelszó, mely a háború elején telesívította a levegőt.

Nem akarom tagadni, hogy a közvéleménynek igaza volt, mikor rámutatott a háborúnak ezen okaira (melyeknek jelszavait különben minden bizonytal maguk a kormányok szórták el a polgárság körében). A közvéleménynek szerintem csak abban nem volt igaza, hogy a

háborút lényegében úgy fogta fel, mint ezen jelszavak irányában megindított vállalkozást. Vagy legalább is nincs igaza akkor, ha a „vállalkozás” szó alatt közönséges értelemben vett vállalkozást, vagyis emberi érdekre irányuló meggondolt cselekvést értünk.

Hogy ezt a pontot megvilágítsam, ki kell fejtenem a magam felfogását ezen háborús célokról. Az állami szuverenitás elvét úgy írtam fentebb körül, mint a népeknek saját államuk nagysága és gazdagsága iránt érzett féltékeny szeretetét. Analizálatlanul hagytam itten „az állam nagysága és gazdagsága” kifejezést, melynek konkrét értelme pedig nem önként adódó. Nos hát, ezek a jelszavak: „Elzász!” „Konstantinápoly!” „Szaloniki!” stb. tényleg megadják azt, amit ma ezen kifejezések alatt értünk. Idáig tehát egy vágányon haladok a közvéleménnyel, itt azonban elváltunk.

A közönséges felfogás az, hogy az említett jelszavak megvalósulása az állam népének vagy legalább is a nép valamely osztályának érdekeit szolgálja. Erről a felfogásról azonban Voltairetól Norman Angellig sok jeles elme teljes meggyőző erővel kifejtette, hogy a háború pusztításait és vak esélyeit tekintve azt teljességgel hamisnak kell tekintenünk. S akit még ezek a szerzők nem győztek volna meg arról, hogy a háború rossz üzlet, azok ma, a háború negyedik évében, miután 300 milliárd emberi munkát összezúztak, 10 millió embertársunkat eltemettük és 5 millió nyomorék lett, bizonyára meggyőztek már arról, hogy ez nem valami ügyes módszer olyan fogások eszközzésére, mint „Elzász”, „Bagdad”, „Konstantinápoly”, stb.

És mégis ezzel szemben mily megdöbbentő dolgot látunk? Mily mélyen gondolatba ejtőt és egyúttal a való összefüggések megismerésére vezetőt! Mikor nemrég Stockholmban összegyűltek a szocialisták, első szavuk újra az volt: „Elzász”, „hadikárpótlás”, „Trentino!”?

Ha sikerült az olvasót csakugyan gondolkodóba ejtenem ezen tény felett, úgy az abból merítendő tanulságot is el fogja fogadni: túl kell tenni magunkat azon csökönyösen bennünk élő materialista előítéleten, hogy a nagy tömegek cselekedeteit elsősorban érdekeik belátása vezérli. A stockholmi kiküldöttekből nem érdek beszél, hanem az állam hatalmi eszméje szól ki, az az eszme, melyről fent kifejtettem, hogy a tömegekben való élete mikép hozta Európát a világháború állapotába és amely ma is stabilissá teszi ezt az állapotot. S mivel ezen a ponton tisztába kell jönnünk, az az, hogy az állam eszménye nem az államot alkotó nép egy részének vagy összességének érdekeiből meríti erejét. A háború rossz üzlet. De az állam nem mint érdekszövetség, hanem mint eszme indul háborúba, s ami egy érdekszövetségnek rossz üzlet, az az eszmének éltető táplálék. Az üzlet racionális befektetéseket igényel, az eszme véres áldozatokat követel.

Ha az állam az ő polgárainak érdeke szerint cselekednék, akkor egyesülne szomszédaival az állandó és biztos együttes munkában: vagyis megszűnnék szuverén módon létezni. De az állameszme, mely önmagáért él, saját hatalmáért, érdekeiért, melyek neve: Trentino, Elzász, kárpótlás stb. Ezek az érdekek senki emberfiáé, de érdekei az államnak, melynek eszménye a népekben benne él.

Tudom, hogy ez a felfogásom a közkeletű materialista gondolkodással nem rokon és ellenvetéseket vált majd ki. Ezekkel foglalkozni itt nem helyén való és ezért csak pár szóval akarom védekezésem gerincét megadni: Azzal, hogy korunk megtagadott „minden előítéletet”, még nem szabadult meg az előítéletektől. Mert ezek azon hallgatólagos feltevésekben gyökereznek, amelyek - tudunkon kívül - gondolkodásunkat irányítják. Ezért nem lehet őket megtagadni. Csak ha fogalmainkat alaposan tisztázzuk, jövünk rájuk -, és csak ez szabadíthat meg tőlük, ha hamisak. Lehet tehát, hogy vannak korunknak materialista

előítéletei, melyek majdan épp oly vad képzelődésnek fognak tűnni, mint ma az elmúlt korokéi. Álljanak meg tehát és gondolkozzanak azok, akik azt a jelenséget, hogy Európa népei évek óta - sőt, tágabb értelemben évtizedek óta - ahelyett, hogy a világbéke boldog felvirágzását élveznék, a háború poklában vesznek el, emberek anyagi érdekeivel próbálnak magyarázni: álljanak meg és elemezzék alaposabban érvelésüket: nem rejtőzik-e oly fogalmak alkalmazásában, mint „az uralkodó osztályok érdeke”, „hadseregszállítók”, „bürokratikus és militáris ambíciók”, „gazdasági expanzió”, valahol csúfos előítélet? Elég szilárdak-e ezen érvek, hogy oly horribilis állítást megalapozzanak, mint amelyet bizonyára akarnak?

Ezen kritikai munka itt nem feladatomban. Csupán futólag rámutatni akartam azon tétel elméleti vonatkozására is, hogy a világháború nem más, mint logikusan bekövetkezett stabilizálódása annak a hatalmas eszmének, mely Európa népeit még ma is áthatja, nevezetesen, hogy minden állam népének többre kell tartania saját államának nagyságát és gazdagságát, mint bármely más államét.

A világháború rossz üzenet, de, sajnos, ennél sokkal több: a legpusztítóbb kereszteshadjárat, melynek [a] vallásos eszme a maga ájtatos híveit valaha feláldozta. És ez a vallás az állami szuverenitás kultusza.-

Miért nem akadályozták meg a szocialisták a háborút?

A szocialista irodalom váltig hangoztatta a béke idején, hogy a háború semmi egyéb, mint burkolt kapitalista vállalkozás. Mikor azonban tényleg kitört a háború, akkor a szocialisták habozás nélkül eldobták az Internacionálé zászlaját és siettek hitvallást tenni az állam mellett. A valóság az - mint azt ma felvilágosult szemmel látjuk -, hogy az Internacionále eszméjét a világ szocialistái sohasem gondolták és érezték át komolyan és végső konzekvenciáig. Az egész inkább csak próbálkozás maradt, első erőlködés az állameszme szuggesztív hatalmából való kibontakozásra, mellyel azonban annyira sohasem jutottak, hogy ideáljaikat a maguk és társaik husába, vérebe átplántálják. Ami husukban, vérükben megmaradt, az az élénk fájdalomérzékenység volt minden iránt, ami hazájuk nagyságát, gazdagságát csorbítaná. S amikor egyszerre félreverték a vészharangokat Európaszerte, akkor eleve né vált ez a fájdalom és szétfoszlottak a kozmopolita spekulációk. - Viselkedésük emlékeztet a XIX. század ismert ateistáira, akik vallásos hitben neveltetvén, mikor közeledni érezték halálukat, sorban megtértek az egyház ölébe.

Annak idején a szocializmusnak ezt a fellépését azzal magyarázhatták, hogy a munkás-ságnak is érdeke az állam nagysága. Optimisták voltunk! A materializmus különös optimizmusával számítás véltünk felfedezni abban, ami pedig az emberiségen uralkodó eszmék pusztító megmozdulása volt. Különös vonása ez a modern materialisztikus kritikának, hogy látszólag leleplez, merészen dezilluzionálni akar, rámutatván az eszme mögött a mozgató érdekre, tényleg azonban és öntudatlanul megnyugtatni akar, mert céltudatosabbnak tünteti fel az emberiséget, mint amilyen, mikor az eszmei elvakultság mögött számító elmét vél felfedezni. De ha annak idején fel is merült a szocialisták állásfoglalásának ez a magyarázata, képzelhető ez ma, amikor 1917 júniusában első szavuk a béke, illetve háború feltételei közül ismét: „Elzász”, „Trentino”, „Kárpótlás” és a többi sok szerencsétlen véres téveszme!

Az eddigiekben igyekeztem kifejtetni, hogy a világháborús állapotot úgy kell tekinteni, mint az európai nagyhatalmak szuverén állami eszméjének és ez államok mai veszélyességének megfelelő stabilis állapotot. A veszélyesség okozza a jogos bizalmatlanság és kölcsönös megriadás járványait, melyek csak világháborúban csattanhatnak ki. Fejtettem, hogy ezt az óriási veszélyességet a szuverenitás korlátozása nélkül csökkenteni nem lehet, s hogy ez az állameszmébe vágna, vagyis a népeknek saját államuk nagysága és gazdagsága iránt táplált meleg érzéseibe. Az úgynevezett háborús okok vagy célok, mint „Elzász”, „konkurrencia”, „Szaloniki” stb. hatóerejét nem valamely hozzájuk fűződő emberi érdekekben látom, hanem abban, hogy ezek az állam nagyságának és gazdagságának eszmei attribútumai. A világháborút úgy tüntettem fel, mint Európa népei részéről az állameszmének hozott véres áldozatot.

Ráműtöttem végül arra, hogy az állami eszme tényleg az egész nép lelkében, a szocialistákban is benne él és hogy ez okozta az Internacionále bukását a háború kitörésekor.

Az európai eszme.

És ezen a ponton oda fordulok mindenkire, aki nekünk, sok szenvedő társának, meg akarja hozni a békét: lássa át, hogy az új Internacionálét, melyen dolgozik, s mely nem félénk tapogatózás lesz, hanem husunk és vérünk legyen, hogy ezt meg nem alkothatja, csak ha önmaga lelkében teremti meg először annak feltételeit. Ha érzésben megmaradunk olyanoknak, mint voltunk a háború előtt, úgy ezután is megérdemeljük a háborút, csakúgy, mint ezideig. Ne ijedjünk meg ellenségeink seregeitől, ne vegyük ajkunkra az államok bűnös jelszavait, érezzük, hogy ezek csapdák, melyek visszarántanak a pusztulás örvényébe. Érezzük azt, hogy az Internacionálé, az európai jogrend felállítására, elveszi ezeknek a szavaknak az értelmét, köddé foszlatja a legnagyobb seregek veszedelmét. Szeressük az egységes Európát, megcsonkított életünk újraalkotását. A világ élén haladó népek szabaduljanak fel a kölcsönös félelemből, az egymásnak emelt gátakból. Együttes munkával törjenek a természet erőinek és a föld kincseinek kiaknázására, és akkor a gazdagságnak és jobblétnek új, nem látott korszaka nyílik meg előttünk.

Tekintsenek magukba a béke küldöttei és jussanak vele tisztába, hogy meg akarják-e teremteni ezt az új Internacionálet, avagy olyan békét akarnak-e, amely csak elrejtse néhány évre a háború tovább izzó parazsát. Tekintsenek magukba! Ha igazán ki akarnak ragadni bennünket a gonosz fergetegből, akkor először maguk legyenek tiszták, úgy vezessenek bennünket az új életbe!

A forradalomról - melyről mindenki beszél.

De ha eddigi érveim elégtelenek voltak, s azok alapján nem eszmélnek Európa pusztulásának keserves logikájára, ha mint jó materialisták fel nem foghatják, hogy az európai civilizáció ma vagy holnap áldozatául eshetik egy nagy emberi téveszmének, akkor úgy szólok hozzájuk, mint politikusokhoz: nézzenek maguk köré, s ismerjék fel, hogy ütött a tizenkettedik óra. Mivel akarják megakasztani a háborúnál is szörnyűbb veszélyt, mely mindennap nyiltabban fenyegeti Európát. Ma már mindenkinek az ajkán ott halljuk a veszély nevét, kormányokén, népeken egyaránt, törvényhozó testületek termeiben és a piacon egyformán ejtegetik és oly könnyelműen hangoztatja az egész világ, akárcsak valamikor a háború szavát: azt mondják egyszerűen, „ez forradalomra vezet”... Hogyan? hát nem tudjátok, mit jelent, ha ez a szó tetet őlt? Hogy a háború szenvedései eltörpülnek majd emlékünkből, ha ez bekövetkeznék!

És ez ellen ne tegyünk semmit? Béke munkásai, csak az európai jogrend megteremtése menthet meg minket a forradalomtól. Mert mi lényegében ez a forradalom, amelyről mindenki beszél? A népek lelkiismeretének megmozdulása az, amely az állam eszméjétől szabadulni próbál.

Mert ki ne látná, hogy mi ment végbe e vérző világ lelkében! Emlékezzünk, hogyan kezdődött mindez: mikor a háború kitört, a seregek első rémitő megmozdulása után vallásos haraggal tört ki Európa népeinek lelkéből: „ez a valóság! a háború, a haza az igazság!” Az állam eszméje nem sejtett erővel ragadta meg akkor a népeket. Meghódította a szocialisták millióit, akikről pedig azt hittük, hogy már sikerült nekik magukat lelki köréből kivonni. És a háború láza napról-napra tovább hódított. Európa intellektüeljei, ez a sok ezer meg ezer ember, ki egyformán beszéli Európa nyelveit, és kiknek szelleme egyformán táplálkozott mindegyiknek kulturájával, ez a sok száz és ezer magányos, függetlenségre törekvő elme, egyik a másik után tagadta meg az Internacionále eszményét, amelynek pedig mindegyikük egyénisége egész összetételében élő dokumentuma volt. Sok ezer krízis játszódott le akkor és végződött a tömeg győzelmével. Ifjak és férfiak ezrei állottak tétován Európaszerte a meginduló háború léleksiketítő zajában, választ keresve minderre, a maguk igazát, mely szívükből jöjjön és erőt adjon nekik a magányban. Tudjuk, hogy a legtöbben nem találták meg a választ és elrohantak a tömeggel, sokan némán, sokan hangos ajakkal, de mind elrejtve szorongó kétes szívüket keblükben. Akkor az állam eszméje legnagyobb megvalósulásának napjait élte: az első áldozatok csak táplálták a háborúnak egyre terjedő szuggesztív hatalmát.

De azóta három év telt el!... Európa népei alig emlékeznek vissza e három év mögé, annyira megváltozott minden ezalatt. Más az élet minden ízében, a munka, a remény, a halál, - az ég színe és a kenyér íze, minden megmászult. Minden hangnak más a visszhangja, minden szónak más az értelme. Keserűséggel telt szívek milliói keresnek enyhülést. Lázongó fájdalom lüktet milliók ereiben. A háborús eszmék zaja rég elcsendesült már, csak az eszmék mélyebb kényszere, az önkéntelen cselekvés törvényei tartják még hatalmukban az emberiséget. Zagyva szitkokat és jelszavakat hallunk mindenfelé, és a népeket a régi mederben azt tartja csupán, hogy nem tudják, mi egyebet tehetnének? Lelkükben elkecsereledés viaskodik az állami eszme belső erkölcsi kényszerével. Az elkecsereledés naponta növekszik, de még nem adta meg azt a végső erőt, mellyel a lélek régi alapjáról elrugaszkodni képes. Még azt mondják: „mi egyebet tehetünk?” s még nem hangzott el a végzetes alternatíva: inkább akármit! De figyeljünk, az első lépés már megtörtént. Oroszország népe véres zavargásokban próbálta meg megtagadni az állam hatalmi létét, a népek önrendelkezési jogát tette alapelvévé és bűnösöknek bélyegezte az állam legszentebb aspirációit. S megtörtént, hogy seregei, hazájuk védelmében, nyílt csatában megtagadták az engedelmességet. Oroszországban egyelőre újra rend van. Egyelőre. De a népek lelkében a küzdelem folyik tovább.

Béke munkásai, politikusok, nektek kell megadni az iniciatívát, míg még kezetekben [van!] Civilizációnk fennmaradását csak az egyesült Európa eszméje biztosíthatja; ne várjunk, míg a népek elkecsereledése forradalmak szenvedésein át valósítsa meg azt. Ne legyetek óvatosak és halogatók, végzetes óvatosság lesz az. Csak gyors, határozott és messzemenő rendezése a nemzetközi jognak a népek önrendelkezési joga alapján mentheti meg Európát oly megrázkodtatástól, mely borzasztóbb lenne, mint minden, amit eddig átéltünk.

A béke.

Azon félelmünk, hogy a természetes fejlődés nem tudja Európának mai háborús szervezetét átalakítani a béke szervezetévé, hanem, hogy ehhez forradalomnak kell jönnie, még megerősödik, ha a tartós béke biztosítékait meghatározni próbáljuk. Arra vezet ugyanis a meggondolás, hogy csak az európai államok szuverénitásának megszüntetése és a közös európai hadsereg (rendőrség) szervezése teheti a békét biztossá és hogy minden közbenső állapot, melyet döntőbíráóságok, fegyverkezési korlátozások stb. által teremthetnénk, a háború eshetőségét alig korlátozná! Amíg tudniillik az államok, csak bármily kevésbé is veszélyeztetve érezhetik magukat egymás által, addig semmiféle megállapodás nem fogja visszatartani őket attól, hogy óvintézkedéseket ne tegyenek és a fokozódó kölcsönös óvintézkedésekből a legrövidebb időn belül háború fog kitörni. Ha a bizalmatlanságra csak egyetlen kis ok is van közöttük, úgy ez önmagából teremt majd száz hatalmas okot. Amíg tehát a legfőbb végrehajtó hatalom minden államon belül az állam, addig semmiféle megállapodás nem akadályozhatja meg azt annak legmesszebbmenőbb kifejlesztésében.

A népek lelkében a hatalmi eszme benne él. Mert a népek úgy érzik, hogy az, amiből a hatalom árad, annak léte mindenüknek forrása, és halálos rémület fogja el őket, ha fenyegetve érzik azt. Míg tehát az állam a legfőbb hatalom, addig élni fog az állam hatalmi eszméje is és szükségképpen keresztül fog törni minden megállapodás, mely ezen alapeszméjének ellentmond.

Haszontalan dolog tehát az államokkal oly megállapodásokat íratni alá, melyek természetükkel ellenkeznek. Csak egy megoldás van: a legfőbb hatalmat a nemzetek fölé helyezni, állandó európai hadsereget állítani fel, mely az Egyesült Államokkal egyetemben biztosítsa civilizációnk uralmát a földön.

Minden közbenső intézkedéssel sziszifuszi munkát végzünk. Bármilyen messze taszítja is fel sziszifusz válla a szirtet a lejtőn, ha elhagyja, dübörögve gördül az le újra a mélybe. Míg csak egyszer a tetőre fel nem görgeti, végtelen fáradsalmától addig meg nem pihenhet.

Határtalan szenvedéseink, Európa népe, meg nem könnyülnek, míg az utolsó betűig be nem teljesül a mi igaz szövetségünk.

*